

УДК 37.014.543

Т.М. Котенко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансування вищих навчальних закладів в умовах імплементації вищої освіти

В статті надано характеристику системи джерел фінансування закладів вищої освіти. Особливу увагу приділено формуванню спеціального фонду та інвестиційним процесам в наукові дослідження й інноваційні розробки. Розкрито політику держави щодо майбутнього розвитку вищої освіти. Визначено перспективи політики капіталовкладень у людський капітал.

вища освіта, фінансування освіти, імплементація, спеціальний фонд, фінансовий механізм, якість підготовки, наукові дослідження

Т.Н. Котенко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Финансирование высших учебных заведений в условиях имплементации высшего образования

В статье охарактеризована система источников финансирования учреждений высшего образования. Особое внимание уделено формированию специального фонда и инвестиционным процессам в научные исследования, а также инновационные разработки. Раскрыта политика государства в отношении будущего развития высшего образования. Определены перспективы политики капиталовложений в человеческий капитал.

высшее образование, финансирование образования, имплементация, специальный фонд, финансовый механизм, качество подготовки, научные исследования

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації національної економіки, орієнтованої на Європейській простір особливе значення набуває подальший розвиток вищої освіти. Сьогодні недостатньо розглянуто зарубіжний досвід розподілу коштів на фінансування системи освіти, та загалом основні аспекти реформування цієї системи. Пошук нових форм і методів фінансування освітньої системи досить гостре питання, яке вимагає відповідей з боку і держави, і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить багато напрацьовань вітчизняних та зарубіжних дослідників покладено в основу вирішення проблем фінансування системи вищої освіти. Зокрема, досить вагомим у визначенні основних джерел фінансування освітньої системи є дослідницький вклад Сас Н.М. [9], Боголіб Т.М. [1], Дегтяр А.О. [5], Шевченко Л. [10].

В Україні розробленням проблем розвитку вищої освіти та її фінансування займаються також А. Даниленко, М. Згуровський, Л. Гриневич, В. Куценко, К. Левківський, В. Луговий, С. Ніколаєнко та ін. Однак зміни, що постійно відбуваються в політико-економічних аспектах розвитку держави, напряму впливають на систему фінансування закладів вищої освіти.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз джерел фінансування закладів вищої освіти з акцентом на формування спеціального фонду, а також інвестиційних процесів в наукові дослідження та інноваційні розробки; визначення перспектив капіталовкладень у людський капітал.

Виклад основного матеріал. Нова редакція Закону України «Про вищу освіту», встановлює чіткі гарантії та відповідальність держави щодо забезпечення якості вищої освіти, що є надзвичайно важливою умовою входження України до Європейського простору вищої освіти [6]. Сучасний розвиток системи вищої освіти знаходиться в стані революції свідомості стратегічних змін в суспільстві. Враховуючи зміни, що вніс прийнятий нещодавно Закон України «Про вищу освіту» в систему взаємовідносин між державою, роботодавцями, студентами та їх батьками, слід звернути увагу на стрімкі кроки до формування нового прошарку фахівців для національної економіки, який зможе врахувати інтереси нової професії, амбіції роботодавців щодо диктування «правил гри» конкурентоспроможності майбутніх фахівців, матеріального достатку пересічних громадян та витрат державного бюджету на утримання закладів вищої школи.

Основними формами фінансування вищих навчальних закладів за основною діяльністю на сучасному етапі є державний контакт (замовлення) та угоди з підприємствами, громадянами й іншими особами [5, с.153-156]. Співпраця вітчизняних вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) з потенційними роботодавцями та іноземними вищими навчальними закладами значно покращує якість вищої освіти як послуги, робить вітчизняні ВНЗ більш конкурентоспроможними не тільки на внутрішньому ринку освітніх послуг, але й на зовнішньому. Ефективність подібної співпраці для вітчизняної освітньої системи полягає у залученні додаткових фінансових ресурсів, що спрямовуються на розробку новітніх освітніх програм, покращення освітнього процесу у вищих навчальних закладах.

Важливою складовою фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки є позабюджетні джерела фінансування. Джерелами формування спеціального фонду фінансування системи освіти в Україні є:

- кошти отримані від надання додаткових освітніх послуг;
- спонсорські кошти;
- кошти благодійних фондів;
- кошти, отримані від надання комерційних послуг;
- плата за навчання;
- залучені: кошти банківського та небанківського кредитування; державне кредитування (стипендії) на навчання у провідних ВНЗ (міжнародних проектах);
- міжнародна допомога [10].

Крім того, в ролі донорів необхідних фінансових ресурсів для реалізації певних проектів розвитку системи освіти можуть виступати державні установи різних країн, міжнародні організації, некомерційні організації, зокрема громадські організації, приватні особи.

Основою стійкого розвитку системи освіти є інвестиційні процеси, тому удосконалення управління інвестиційними процесами в системі освіти, створення в його рамках механізмів залучення додаткових коштів до сфери освіти являється суттєвим елементом управління його розвитком. До таких джерел фінансування слід віднести цільове фінансування міжнародних організацій та оплата за навчання іноземних студентів.

Проблему збереження та розвитку матеріально-технічної та навчально-лабораторної бази (ступінь зносу основних засобів досягає більше 60%) окремі ВНЗ вирішують також шляхом здачі в оренду майна, хоча це не дозволяє покращити ситуацію і може розглядатися як часткові заходи.

З урахуванням того, що на сьогодні держава спроможна фінансувати лише захищені статті вищих навчальних закладів, слід запроваджувати ряд платних послуг, які не будуть обтяжливими для студента, не будуть «обов'язковими» в навчальному

процесі, але при цьому будуть вкрай необхідними з точки зору ефективності в системі управління навчальним закладом.

Проте надмірна комерціалізація вищої школи і науки може негативно впливати на основну діяльність. Виходячи з принципу соціальної справедливості доцільним є введення диференційованої оплати за навчання для різних категорій студентів.

Слід пам'ятати також, що додаткове фінансування ВНЗ за кошти студентів та їхніх родин є однією з основних рекомендацій Світового банку і більшості експертів із розвитку, які вважають цей захід важливим рішенням для державних ВНЗ в умовах зростання проблем їх фінансування [11].

Одним із основних методів державного регулювання розвитку системи освіти є система нормативного фінансування освітніх установ і механізмів її реалізації [3].

В умовах реформування вищої освіти, Болонського процесу в Україні удосконалення вимагають елементи фінансового механізму, а саме приведення у відповідність з Європейською системою вищої освіти нормативно-правових документів, їх взаємоузгодженість в частині розвитку автономії ВНЗ, співвідношення обсягів підготовки фахівців за кошти державного бюджету та з інших джерел фінансування, нормування робочого часу науково-педагогічних працівників; в плані економічної складової удосконалення та ефективності управління рухом фінансових ресурсів, аналіз позабюджетної діяльності ВНЗ, що пов'язано із зіставленням витрат та результатів діяльності, ефективним використанням грошових ресурсів.

В методологічному плані проблема розробки нормативів фінансування освітніх установ всіх рівнів і способів реалізації системи нормативного фінансування є досить складною. Складність проблеми нормативного фінансування посилюється необхідністю вибору оптимальної схеми (на наш погляд, в першу чергу для держави) реалізації механізму нормативного фінансування, який необхідно здійснити, забезпечуючи баланс і погодження інтересів особи, суспільства і держави.

В умовах ринкових перетворень система освіти має бути орієнтована не тільки на замовлення з боку держави, але і на постійно зростаючі суспільні потреби, на певні інтереси сімей, місцевих співтовариств, підприємств. Саме орієнтація на реальні інтереси сімей, місцевих співтовариств, підприємств та реальні потреби конкурентних груп споживачів освітніх послуг може створити основу для залучення додаткових матеріально-технічних і фінансових ресурсів у системі освіти. Слід додати, що в Україні, рівень і якість вищої освіти, можливо доступність за вартістю та визнанням українського диплому з кожним роком є більш привабливою і для студентів з інших країн. Визначаючи нові принципи фінансування вищої освіти, необхідно виходити з того, що схема фінансування розглядається як механізм виявлення та оптимального задоволення потреб кожного із споживачів освітніх послуг і їх результату – підготовленого фахівця. На сучасному етапі розвитку економіки фінансування системи освітньої сфери повинно забезпечити її відповідність поточним і перспективним потребам особистості, підприємства, держави, суспільства.

На сьогодні держава прагне подивитися на проблему фінансування вищої школи через закореніло сформовану структуру (за кількістю ВНЗ та за їх профільністю) ВНЗ. За роки незалежності в Україні історично склалася надто розгалужена мережа вищих навчальних закладів. Малочисельність контингенту студентів у переважній більшості вищих навчальних закладів та їх розпорощеність за підпорядкуванням призвело до неефективного управління системою вищої освіти та її економічного функціонування. Це породжує дублювання підготовки фахівців, створює труднощі у формуванні та розміщенні державного замовлення, здійсненні контролю за якістю вищої освіти, знижує ефективність управління, обмежує можливості громадян продовжувати

навчання за програмами більш високого рівня, призводить до значних фінансових витрат на утримання вищих навчальних закладів. Усе це стало негативно позначатися на якості підготовки фахівців та їх конкурентоспроможності на вітчизняному та європейському ринках праці [7].

Міністр освіти і науки України С. Квіт, зазначає: «Сьогодні ж аналіз оцінки діяльності навчальних закладів під час акредитації дає підстави прогнозувати, що не всі ВНЗ зможуть утримати високу планку оцінки освітньої діяльності» [8].

За даними Державної служби статистики сьогодні мережа вищих навчальних закладів налічує 803 вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності, у тому числі 325 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та 478 – I-II рівнів акредитації. До державної форми власності належить 215 навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та 200 навчальних закладів I-II рівнів акредитації; приватної форми власності – 96 навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та 71 – I-II рівнів акредитації [8].

Автономізація діяльності вищих навчальних закладів та розширення їх прав у самоуправлінні, які є головною філософією Закону України «Про вищу освіту», одночасно ведуть і до підвищення відповідальності колективів вищих навчальних закладів та їх керівників за якість наданих освітніх послуг [7].

Автономізація діяльності ВНЗ - це, в першу чергу, бюджетування його фінансової діяльності. Кожен керівник розуміє, що видатки на освіту є значною мірою витратами на споживання, їхня сутність як капіталовкладень у людський капітал надзвичайно важлива. Однією з характерних особливостей інвестицій в освіту є значна тривалість періоду окупності й обмеженості для позик у рахунок майбутнього людського капіталу зумовлюють повне або значне субсидування державних видатків на освіту. В Україні можна було б застосувати деякі елементи системи податкових пільг на освітні послуги, взявши за критерії визначення розміру таких пільг рівень доходу претендента чи його сім'ї та успішність навчання. Гранти і знижки в оплаті повинні застосовуватись як заохочення для найталановитіших студентів, а кредити – як забезпечення можливості здобути вищу освіту. Збільшення диференціації видів державної фінансової допомоги студентам в Україні підвищило б освітній рівень населення в країні, могло б стати значним стимулом економічного зростання нашої країни [3].

Безліч змін, які приносять все нові та нові законодавчі акти спричиняють в суспільстві пошук більш доступних способів здобути освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» або «магістр», зокрема за кордоном. В першу чергу, під цю категорію громадян-абітурієнтів підпадають далеко не бідні люди. При цьому вони вже при вступі обирають за мету свого життя залишитися працювати в цій країні. Не для кого не є секретом, що рівень інформаційного забезпечення навчального процесу, отримання практичного досвіду під час навчання, креативний підхід до практичного застосування здобутих знань є переконливими аргументами для навчання за кордоном.

В свою чергу, ми схилиємося до думки, що політика держави та вищих навчальних закладів щодо співпраці з іноземними навчальними закладами та науковими установами дозволить розширити мобільність студентів, викладачів, вищого навчального закладу і майбутньому підвищити довіру до української освіти та зробить її більш конкурентоспроможною в світовому просторі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вища освіта має бути орієнтована на конкурентоспроможність фахівця на ринку українського та європейського ринку праці та потреби соціально-економічного розвитку країни та регіону. Тому підготовка за кошти роботодавців для своїх потреб фахівців є потужним стимулом витримки конкуренції серед вищих навчальних закладів.

Навчання за кошти державного замовлення безперечно має залишитися в сфері інтересів держави та суспільства, як соціальна гарантія доступності до вищої освіти в Україні. Крім цього, кількість місць державного замовлення повинно визначатися не лише бюджетами різних рівнів, кількістю абітурієнтів, престижу ВНЗ, а й реальною потребою в фахівцях різних галузей національної економіки (в регіонах зокрема). Не можна позбавляти ВНЗ місць державного замовлення, якщо потенційний роботодавець може забезпечити ефективне місце практики з подальшим працевлаштуванням і компенсацією за якісний рівень підготовки майбутнього фахівця.

Зростаюча роль формування спеціальних фондів спонукає ВНЗ до створення науково-виробничих комплексів, що буде сприяти комерціалізації і розповсюдження результатів наукових досліджень та інноваційних розробок.

Поки не буде ліквідовано «формального» працевлаштування спеціаліста, який навчався на державному місці через надання відповідних довідок, укладання договорів з підприємствами, які за своєю професійною дальнюглядністю через місяць будуть змушені звільнити працівника без досвіду роботи, з кожним роком рівень відповідальності ВНЗ перед державою за якість підготовки буде зменшуватися.

Подальший розвиток платної вищої освіти в Україні є певною мірою виправданим. Вартість освітніх послуг в такому разі повинна враховувати не тільки витрати ВНЗ, але й реальність знайти робоче місце після закінчення ВНЗ. В собівартість освітніх послуг, слід закладати, не лише статті по заробітній платі та комунальні послуги, а й проведення наукових досліджень, впровадження інноваційних проектів в навчальний процес. На нашу думку, в такому разі українська освіта буде швидше наближена до конкурентної європейської освіти, інакше ми освіту лише «проїдаємо».

Перспективи подальшого дослідження питань з даної теми передбачають створення регіональної стратегії розвитку вищих навчальних закладів (незалежно від форм власності) з урахуванням державної програми розвитку вищих навчальних закладів в державі, різних джерел фінансування закладів освіти та співпраці з роботодавцями.

Список літератури

1. Боголиб Т. М. Развитие высшего образования Украины / Татьяна Максимовна Боголиб // Аккредитация в образовании. – 2013. – № 6 (66): Октябрь. – С. 72– 75
2. Боголиб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Тетяна Максимівна Боголиб. – К., 2006. – 324 с.
3. Боголиб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні: ... доктора екон. наук : 08.04.01 / Тетяна Максимівна Боголиб. – Київ, 2007. – 450 с.
4. Гриневич Л. Імплементация нового Закона «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=61388&cat_id=44731
5. Дегтяр А.О. Державне фінансування системи вищої освіти в Україні / А.О. Дегтяр, Я.В. Календжян // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Державне управління. – 2010. – №4. – С.152-155.
6. Закон України «Про вищу освіту» // Законодавство України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>– остання редакція від 01 липня 2014 року
7. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-616 від 28.11.2014 «Щодо оптимізації мережі вищих навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3198>
8. МОН пропонує 53-ом ВНЗ визначитися з їхньою діяльністю до травня 2015 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/news/40941-mon-proponue-53-om-vnz-viznachititsya-z-yihnoyu-diyalnistyu-do-travnnya-2015-roku>
9. Приходько І.П. Необхідність перебудови фінансування у державному ВНЗ / І. П. Приходько, Н. М. Сас // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки : Збірник наукових праць / Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 8, Ч. 1. – С. 248-253.

10. Тарасенко І.О. Проблеми фінансування вищої освіти в Україні в контексті забезпечення конкурентоспроможності / І.О. Тарасенко, Т.М. Нефедова // Вісник КНУТД. – 2013. – №4. – С.177-185
11. Шевченко Л.С. Вища освіта: політика «розподілу витрат» та її ризики в Україні / Л.С. Шевченко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – №2(5). – С.5-19.
12. Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: подолання загроз ресурсної залежності [Електронний ресурс] / Л.С.Шевченко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58094.doc.htm

Tatiana Kotenko

Kirovohrad National Technical University, Kirovohrad, Ukraine

Financing of Higher Education Institutions in Terms of the Implementation of Higher Education

The system of financing sources of higher educational schools is analyzed. Special attention is paid to the formation of special capital stocks and investments process in scientific research and innovations. Prospects policy of investment in human capital is determined.

It is defined that Ukrainian legislation establishes clear guarantees and the state responsibility for quality assurance of higher education that is an extremely important condition for the entry of Ukraine into the European space of higher education. It is substantiated that the foundation of high educational system development is the investment processes and the improvement of investment processes management in education system, making new procedures of investment additional funds in it, is the essential element of management of its development. Higher education must be oriented on the specialist's competitiveness in Ukrainian and European labor market and social and economic requirements of country and region development.

Prospects for further studies include the creation of regional development strategy of higher educational institutions with taking into account the state program of higher education institutions development, various sources of its financing and cooperation with employers.

higher education, education financing, implementation, special fund, finance mechanism, training quality, scientific researches

Одержано 15.11.14

УДК 330.341.1

Г.Т. Пальчевич, проф., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні реалії та перспективні напрямки державного регулювання інноваційного розвитку підприємництва

У статті досліджено завдання та функції державної інноваційної політики у сфері підприємництва, особливості державної підтримки суб'єктів інноваційної діяльності на окремих етапах життєвого циклу інновацій. Висвітлено методи податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств, розглянуто наявні у світовій практиці напрями заохочення інноваційної діяльності підприємств через надання податкових пільг. Надано пропозиції щодо стимулювання кредитної діяльності банків у сфері інноваційного бізнесу.

інноваційний розвиток, підприємництво, інноваційна діяльність, регулювання, інноваційний процес, податкове стимулювання, пільгове кредитування

© Г.Т. Пальчевич, 2014